

REPUBLIKA E SHQIPËRISË
AVOKATI I POPULLIT
Seksioni i Veçantë

Adresa: Bulevardi: "Zhan D'Ark" Nr.2
Tiranë, Shqipëri

Tel/Fax: +355 4 2380 300/315
E-mail: ap@avokatipopullit.gov.al
www.avokatipopullit.gov.al

Nr. Prot.
Nr. Dok.202100293/4

Tiranë ____/____/2021

Lënda: *Rekomandim për marrjen e masave të nevojshme nga Ministria e Financave dhe Ekonomisë për realizimin efektiv, brenda afateve të arsyeshme, të së drejtës për marrjen e kësteve të dëmshpërblimit për shtresën e ish të dënuarve/përndjekurve politikë, duke vënë në vend të drejtat e shkelura dhe përmirësimin e cilësisë së jetesës së kësaj kategorie.*

MINISTRISË SË FINANCAVE DHE EKONOMISË

Tiranë

E nderuar zonja Ibrahimaj,

Sikurse jeni në dijeni, institucioni i Avokatit të Popullit i ka kushtuar vëmendje të veçantë çështjes së pagesave me prioritet të kësteve të dëmshpërblimit të ish të dënuarve politikë dhe trashëgimtarëve të tyre, në zbatim të ligjit nr.9831, datë 12.11.2007 "Për dëmshpërblimin e ish të dënuarve politikë të regjimit komunist", i ndryshuar.

Po ashtu, për raste të veçanta të paraqitura përmes ankesave të shtetasve, kur janë konstatuar vonesa ose paqartësi në shpërndarjen e kësteve, janë hartuar dhe adresuar rekomandime individuale.

Nga ana jonë, për shkak të ndjeshmërisë publike të kësaj çështjeje, është parë me interes dhe e arsyeshme regjistrimi dhe ndjekja me iniciativë e monitorimit në përgjithësi të procesit të dëmshpërblimit të shtresës së të përndjekurve politikë.

Kështu, është konstatuar në media, konkretisht në gazetën “Panorama” të datës 17 shkurt 2021 se është publikuar një listë e dytë, ku përfshihen trashëgimtarët e të dënuarve politikë që marrin këstin e tretë të dëmshpërblimit.

Ndërkohë në një artikull të kësaj gazete, zoti Besim Ndrejoni, President i Unionit Mbarëkombëtar i të Burgosurve dhe të Përndjekurve Politikë të Shqipërisë, është shprehur se ritmet e dhënies së kësteve janë tepër të vonuara në kohë dhe do të bëjnë që të zhduket edhe brezi i tretë i trashëgimtarëve.

Një shqetësim i tillë është ngritur edhe nga Kryetari i shoqatës së ish të përndjekurve politikë dega Shkodër, Zenel Dragu, lidhur me shtyrjen e dhënies së këstit të tretë të dëmshpërblimit për ish të përndjekurit politikë.

Në kuadër të hetimit administrativ të nisur, nga ana jonë është kërkuar informacion pranë Ministrisë së Financave dhe Ekonomisë, mbi fondin e vënë në dispozicion për dëmshpërblimin e ish të dënuarve politikë për vitet 2020 dhe 2021, numrin e dosjeve që janë proceduar për dhënien e këstit të tretë, personat përfitues gjatë vitit 2020 dhe sa dosje parashikohet të procedohen gjatë vitit 2021.

Me shkresën nr.6127/1 prot., datë 13.04.2021 në kthimin e përgjigjes Minsitria e Financave dhe Ekonomisë paraqet këto të dhëna si vijon:

“Në zbatim të ligjit nr.9831, datë 12.11.2007 “Për dëmshpërblimin e ish të dënuarve politikë të regjimit komunist”, i ndryshuar, Ministria e Financave dhe Ekonomisë është autoriteti përgjegjës për shpërndarjen e dëmshpërblimit, të miratuar me Vendim të Këshillit të Ministrave, deri në shpërndarjen e plotë të shumës së dëmshpërblimit.

Për shpërndarjen e kësteve të radhës, Drejtoria e Pagesave dhe Dëmshpërblimeve i referohet Udhëzimit nr.5 të Ministrit të Financave dhe Ekonomisë, datë 15.04.2016 “Procedurat e përlllogaritjes së përfitimeve nga ligjet e mëparshme dhe të pagesave të dëmshpërblimit për ish të dënuarit politikë të regjimit komunist”, i ndryshuar, ku citohet se: “Shqyrtimi juridik dhe kalimi për pagesë i dosjeve për këstin e radhës realizohet në bazë të radhës kronologjike të përfitimit të këstit të parë”.

Deri në muajin prill, Drejtoria e Pagesave dhe Dëmshpërblimeve ishte duke shpërndarë dëmshpërblim financiar për dosjet e ish të dënuarve politikë deri në radhën e pagesës nr.250.

Nga ana tjetër, numri i subjekteve përfituese të parashikuara dhe procesuara deri në fund të vitit buxhetor, është në varësi të fondit total të miratuar dhe dorëzimit të dokumentacionit nga ana e subjekteve përfituese.

Drejtoria e Pagesave dhe Dëmshpërblimeve pranë Minsitrisë së Financave dhe Ekonomisë bën me dije se fondi i miratuar për kategorinë e ish të dënuarve politikë të regjimit komunist për vitin 2020 ka qenë 1 miliard lekë.

Gjithashtu, për vitin 2020 numri i subjekteve përfituese të parashikuara dhe publikuara në faqen zyrtare të Ministrisë së Financave dhe Ekonomisë ka qenë 9048 individë për të dy kategoritë e legjislacionit në fuqi, ku vetëm për 8518 subjekte përfituese janë depozituar dokumentacion dhe për rrjedhojë janë procesuar për pagesë nga ana jonë, duke e ezauruar fondin në mënyrë të plotë.

Fondi i miratuar për kategorinë e ish të dënuarve politikë të regjimit komunist për vitin 2021 është 1 miliard. Numri i dosjeve të parashikuara për t'u procesuar me fondin aktual të vitit 2021 në dispozicion është 1827 dosje e përkthyer kjo në 10218 subjekte përfituese (individë) në total.”

Në përmbushje të mandatit të tij kushtetues, Avokati i Popullit ka qenë dhe mbetet i angazhuar në misionin e tij të mbrojtjes, garantimit dhe promovimit të të drejtave të njeriut. Në këtë focus, përfshihen edhe të drejtat e ish të dënuarve politikë apo të të afërmeve të tyre që vijojnë të vuajnë pasojat e rënda të ish-regjimit diktatorial. Në këtë kuadër, një rëndësi të veçantë merr edhe drejtësia tranzitore, si një proces shumëdimensional, në të cilin duhet të ecet paralelisht në të gjitha drejtimet.

Shekulli i XX njihet edhe si “periudha e ekstremeve”¹, e karakterizuar nga krimet më të rënda kundër njerëzimit, luftrat, tirania, por edhe nga lëvizjet për demokratizim dhe liberalizim. Pyetjet mbi mënyrën “e duhur” për t’u përballur me këto krime, tranzicionet e suksesshme, mënyrat për të vendosur paqe të qëndrueshme dhe siguri në situatë post-konflikti, kanë marrë një rëndësi të veçantë. Në këtë kontekst lindi edhe koncepti i **“Drejtësisë Tranzicionale”**, dhe që tashmë ka marrë një rëndësi globale. Drejtësia Tranzicionale, sipas Buckley-Zistel, i referohet *“instrumenteve dhe përpjekjeve për t’u përballur me të kaluarën pas një konflikti apo regjimi të dhunshëm dhe që bëjnë të mundur tranzicionin drejt një shoqërie të qëndrueshme në paqe dhe më demokratike”*.

Ky term u përdor për herë të parë në vitet ‘90, koha e transformimeve globale të pas Luftës së Ftohtë. Termi buron nga lëvizjet e të drejtave të njeriut dhe koncepti fillestar i referohej ndjekjes penale të shkeljeve së të drejtave të njeriut të kryera nga regjimet e kaluara diktoriale dhe shtypëse. Përveçse për të mbajtur gjallë një punë të rëndësishme akademike, ideja e drejtësisë tranzicionale u përshtat dhe u përvetësua gjatë dy dekadave të fundit nga organizatat ndërkombëtare, komuniteti i ndërtuesve të paqes (peace-

¹ Për më tepër:

https://www.nurembergacademy.org/fileadmin/media/pdf/publications/Drejtasia_TranzicionaleVersioni_FINAL.pdf

building) dhe të drejtave të njeriut. Si rrjedhojë, kuptimi i këtij termi u zgjerua për t'u bërë ombrellë për një shumëllojshmëri instrumentesh, mekanizmash dhe masash që shkojnë përtej aspektit ndëshkues të përballjes me të kaluarën.

Sot, koncepti i drejtësisë tranzicionale karakterizohet nga lidhja e ngushtë mes fazës së tranzicionit dhe realizimit të drejtësisë. Kjo e fundit nuk duhet kuptuar vetëm në aspektet juridike. Koncepti përçon idenë se paqja dhe siguria mund të vendosen në vend, vetëm kur krimet e mëparshme të luftës dhe shkeljet e të drejtave të njeriut të adresohen nëpërmjet mekanizmave të përshtatshëm. Vetëm «një sqarim i plotë i padrejtësive të së shkuarës» parandalon që e kaluara të bëhet barrë për të ardhmen. Vetëm një shkëputje prej saj bën të mundur “parandalimin e krimeve të ardhshme, krijimin e besimit në një formë të re qeverisëse dhe arritjen e pajtimit të palëve në konflikt”. Me kalimin e kohës është zhvilluar një shumëllojshmëri instrumentesh që merren me të kaluarën, me qëllim parandalimin dhe mos përsëritjen e krimeve dhe konflikteve.

Më të rëndësishmet ndër to janë:

- ndjekja penale nga gjykatat kombëtare dhe ndërkombëtare;
- kërkimi i së vërtetës p.sh. ekspozimi i shkeljeve të të drejtave të njeriut përmes komisioneve të së vërtetës (truth commissions);
- dëmshpërblimi (reparations) për viktimat në formë rehabilitimi; kompensimi (financiar apo material) dhe kthimit (të pasurive);
- reformat institucionale (veçanërisht ato në gjyqësi, polici dhe ushtri) dhe largimi i autorëve, veçanërisht të elitave të vjetra nga poste të rëndësishme shoqërore; dhe
- përkujtimi p.sh. nëpërmjet ngritjes së përmendoreve dhe muzeve.

Gjatë periudhës rreth gjysmë shekullore regjimi diktatorial në Shqipëri ekzekutoi, internoi dhe burgosi, për arsye politike, dhjetëra mijëra shqiptarë në burgjet dhe kampet e internimit në mbarë vendin. Persekutimi komunist ishte më i përhapur në vendet e vuajtjes së dënimit, në burgje dhe në kampet e internimit, ku të ndëshkuarit vuajtën nga

torturat më të rënda, në shkelje të rënda të të drejtave të njeriut dhe të ligjit ndërkombëtar humanitar.²

Pasi kanë kaluar tashmë mbi 30 vjet nga shembja e sistemit komunist në Shqipëri, shoqëria shqiptare është ende e ndjeshme ndaj kësaj periudhe të errët në historinë e saj.

Pavarësisht parashikimeve të ligjit nr.7514, datë 30.09.1991, i ndryshuar, *"Për pafajësinë, amnistinë dhe rehabilitimin e ish-të dënuarve dhe të përndjekurve politikë"*, rehabilitimi i ish-të përndjekurve politikë duhet të kishte përfunduar tashmë, por për fat të keq, kjo shtresë vijon të mbetet e marginalizuar dhe problem thelbësor i shoqërisë shqiptare.

Në ligjin nr.7748, datë 29.07.1993 *"Për Statusin e ish-të dënuarve dhe të përndjekurve politikë nga sistemi komunist"* ekziston detyrimi ligjor dhe moral i shtetit për zbatimin e ligjit e të drejtën për kompensim dhe fillimisht ligji parashikonte se procesi i kompensimit do të plotësohej në fund të vitit 1994. Po ashtu, ligji garantonte lehtësitë dhe përparësitë për kërkesat individuale dhe kolektive në fushat e mëposhtme ekonomike, financiare dhe veprimtaritë sociale: në fushën e privatizimit të pronës shtetërore; dhënies së kredive; ndërtimit dhe strehimit; turizmit, arsimimit dhe kualifikimit punësimit brenda dhe jashtë vendit; përmbushjes së programeve të ndryshme ekonomike dhe sociale kombëtare dhe ndërkombëtare; në fushën e shëndetit publik.

Pavarësisht se trajtimi i dëmshpërblimit dhe kompensimit pasuror të ish-të dënuarve dhe të përndjekurve politikë nga regjimi komunist, fillimisht buron nga ligji nr.7514, dt. 30.09.1991 *"Për pafajësinë, amnistinë dhe rehabilitimin e ish-të dënuarve dhe të përndjekurve politikë"*, i ndryshuar, saktësohet dhe rregullohet në mënyrë më të plotë në ligjin *"Për Statusin e ish-të dënuarve dhe të përndjekurve politikë nga sistemi komunist"*,

² Sipas të dhënave zyrtare nga institucionet e Shqipërisë, gjatë regjimit komunist 59.009 shqiptarë u internuan në kampe përqendrimi, 7.022 humbën jetën gjatë internimit, 34.135 shqiptarë u burgosën si të dënuar për arsye politike, 984 shqiptarë kanë vdekur në burgjet e regjimit, 6.027 shqiptarë janë vrarë gjatë regjimit komunist në Shqipëri, ndërsa rreth 6.000 rezultojnë si të zhdukur.

ku përcaktohet kuptimi i kompensimit pasuror të këtyre personave si një shpërblim i menjëhershëm me të holla, pensioni jetësor, kompensim rroge, tokë, lokal dhe forma të tjera përfitimi material, të cilat do t'i jepen personit të përndjekur ose familjes së tij kur ai ka vdekur, pa kthim, në kompensim të jetës, humbjes së lirisë, punës së papaguar dhe vuajtjeve, duke pasur si qëllim kryesor krijimin e kushteve dhe të mundësive për një integrim sa më të shpejtë të tij dhe të familjes së tij në jetën normale ekonomiko-shoqërore të vendit tonë.

Masat për dëmshpërblimin material përbëjnë veprime të cilat shpesh kuptohen në mënyrë jo të qartë. Rehabilitimi i referohet procesit të rikthimit të një personi në pozitën (personale, profesionale, etj.) që ka patur përpara fillimit të regjimit represiv. Ndërsa, dëmshpërblimi i referohet masave që ofrojnë kompensime të cilat zakonisht marrin formën e paketave të përfitimeve, zhdëmtimeve dhe pagesave të veçanta.

Duke krahasuar dhe analizuar realizimin e masave të përcaktuara në kuadrin ligjor, shpesh nga neglizhenca në hartimin dhe mosnxjerrja në kohë e akteve nënligjore nga organet shtetërore, për zbatimin e detyrimeve të përcaktuara në ligjet e mësipërme, ish-të dënuarit dhe të përndjekurit politikë, nuk kanë përfituar plotësisht dhe në kohë nga zbatueshmëria e plotë e kuadrit ligjor dhe për rrjedhojë janë krijuar pasoja serioze në rehabilitimin e tyre. Nga institucionet shtetërore përgjegjëse, jo vetëm që nuk janë realizuar detyrimet ligjore ndaj shtresës së ish-të dënuarve, por nuk as një afat apo datë të saktë se kur do të mbarojë procesi i plotë i dëmshpërblimit, duke shtyrë kështu për një periudhë të pacaktuar e të tejzgatur rehabilitimin e kësaj shtrese të shoqërisë.

Në vitin 2007, u miratua ligji nr.9831, datë 12.11.2007 *“Për dëmshpërblimin e ish të dënuarve politikë të regjimit komunist”*, në zbatim të të cilit janë nxjerrë edhe aktet nënligjore, me qëllim miratimin e skemës së shpërndarjes për kompensimin e ish të dënuarve politikë të komunizmit.

Përqindja e planifikuar çdo vit në buxhetin vjetor për dëmshpërblimin e ish-të përndjekurve politikë rezulton në nivel të pamjaftueshëm për përfundimin e këtij procesi brenda një kohë optimale, por do të vijojë të zvarritet në vite, duke mos u realizuar brenda **afateve të arsyeshme**.

Iniciativat e ndërmarra disa herë nga ekzekutivi me qëllim ndryshimin e procedurave, e kanë ndërlikuar shpeshherë procesin dhe përsëri akoma nuk ka një afat përfundimtar të plotësimit të detyrimit të shoqërisë shqiptare për finalizimin e dëmshpërblimit për ish-të dënuarit e të përndjekurit dhe trashëgimtarët e tyre. Gjendja sociale në të cilën gjendet aktualisht kjo kategori nuk është një gjendje për t'u marrë si model, por një gjendje varfërie.

Këshilli i Evropës i ka kushtuar vëmendje të veçantë kësaj çështjeje, duke miratuar një sërë aktesh në fushë si: Rezoluta nr.1096 e Asamblesë Parlamentare të Këshillit të Evropës (KE) “Për masat për të çrrënjësuar trashëgiminë e sistemeve totalitare komuniste”, në vitin 1996³; Deklarata e Pragës *"Mbi ndërgjegjen evropiane dhe komunizmin"* (2008) që përcaktonte angazhimin për të dënuar krimet e komunizmit, sipas praktikës së Gjyqit të Nyrenbergut, si krime kundër njerëzimit; Dëgjesa Publike Evropiane mbi *"Krimet e Kryera nga Regjimet Totalitare"* (2008) dhe të Asamblesë Parlamentare të KE mbi *"Domosdoshmërinë për dënimin ndërkombëtar të krimeve të regjimeve totalitare komuniste"* (2006) etj.

Përmes këtyre rezolutave, Këshilli i Evropës u kërkonte qeverive postkomuniste të distancoheshin qartësisht nga krimet e regjimeve komuniste totalitare dhe t'i dënonin ato pa asnjë ambiguitet. Këto dokumente kanë qenë të njohura edhe për Kuvendin e Republikës së Shqipërisë, i cili në tetor të vitit 2006, miratoi Rezolutën e vetme në historinë e tranzicionit shqiptar mbi dënimin e krimit komunist, në tekstin e së cilës

³ “*Reziqet e një procesi tranzicioni të dështuar janë të shumta. Në rastin më të mirë në vend të demokracisë do të mbretërojë oligarkia, në vend të ligjit, korrupsioni dhe në vend të të drejtave të njeriut krimi i organizuar*”.

reflektohen *parimet se njohja dhe denoncimi i krimeve të diktaturës komuniste i shërbejnë shmangies së përsëritjes së krimeve të ngjashme në të ardhmen, duke theksuar domosdoshmërinë e ndëshkimit të krimeve të kryera dhe rivlerësimin real të historisë si një faktor vendimtar në edukimin e brezave të rinj.*

Pavarësisht kësaj, Rezoluta e 30 tetorit 2006 është lënë në harresë, duke na treguar se ballafaqimi me të shkuarën nuk ka qenë dhe nuk është prioritet serioz i politikës sonë.

Ka qenë një interes i vazhdueshëm i gjithë shoqërisë shqiptare pas viteve '90-të për të pasur një trajtim më të hollësishëm të kalvarit komunist dhe sistemit në të cilin shqiptarët jetuan për një kohë të gjatë.

Shteti shqiptar përmes rivendosjes së një shoqërie të lirë dhe demokratike, ka marrë përsipër kundrejt shtetasve të tij angazhimin për krijimin e një sistemi ligjor në mbrojtje të të drejtave themelore të njeriut, ku shtetasve shqiptarë t'u jepet garancia e ushtrimit të këtyre të drejtave.

Përveç njohjes së të drejtave për këtë kategori, ato duhet të realizohen efektivisht nga shteti, **brenda afateve të arsyeshme**, jo thjesht të deklarohen. Duhet bërë i mundur përshpejtimi i dhënies së përfitimeve/dëmshpërblimeve për shtresën e ish të përndjekurve politikë, duke vënë në vend të drejtat e shkelura dhe përmirësimin e cilësisë së jetesës së kësaj kategorie. Ky proces tashmë 30 vjeçar po e bën të paarrtshme këtë të drejtë, përsa një pjesë e mirë e personave që kanë vuajtur në atë regjim po moshohen e rrjedha e ciklit të jetës është e paevitueshme. Procesi i planifikimit të kësaj vlere ndër vite duhet të kish qenë i tillë që procesi të kishte përfunduar, por ende edhe sot mbetet e paqartë se kur do të përfundojë.

Si jeni në dijeni, katër vitet e fundit, fondi i parashikuar për këtë kategori ka ardhur duke u ulur, gati është përgjysmuar. Në Raportin e Zbatimit të Buxhetit të Shtetit për vitin 2019, KLSH ritheksonte:⁴

“Konstatohet se vlera e detyrimit të njohur nga shteti shqiptar dhe i papaguar për ish të përndjekurit politikë deri në fund të vitit 2019 është 33,182 milionë lekë. Nëse buxheti i këtij fondi do të vazhdojë me këtë ritëm, ky detyrim do të mund të shlyhet pas rreth 32 vitesh.”

Së fundmi, nga shqyrtimi i rasteve individuale në institucion, ka lindur si domosdoshmëri ndërgjegjësimi dhe rritja e përgjegjësisë së strukturave të Ministrisë së Financave dhe Ekonomisë, për rishikimin e dokumentacionit të depozituar nga përfituesit dhe njoftimin në kohë reale të tyre.

Sjellim në vëmendje se gjatë trajtimit të këtyre rasteve nga ana juaj, duhet vlerësuar situata dhe vështirësitë e shkaktuara nga pandemia globale për shkak të virusit Covid-19, me të cilat u përballën të gjitha shoqëritë e në mënyrë të veçantë shtetasit shqiptarë. Pezullimi i veprimtarisë së organeve të ndryshme shtetërore në periudha të caktuara, mungesa e aksesit në informacion, vështirësitë në infrastrukturë etj, për arsye të rrethanave, në të cilat kanë qenë qytetarët të detyruar të jetojnë për shkak të masave të kufizuara, patjetër që kanë ndikuar tek ata në përditësimin e dokumentacionit dhe tejkalimin e afateve për depozitimin e tij.

Nga ana tjetër, mendojmë se nuk duhet humbur dëshira e mirë institucionale për të zbatuar dispozitat ligjore në mënyrën më objektive dhe efektive të mundshme në favor të qytetarëve.

⁴ Po ashtu kjo theksohet edhe në Raportin e Zbatimit të Buxhetit të Shtetit për vitin 2020 linku si vijon: <https://panel-klsh.almotech.co/storage/phpbuokI4.pdf>

Së fundmi, Avokati i Popullit vlerëson përpjekjet e bëra deri tani dhe bashkëpunimin me Ministrinë e Financave dhe Ekonomisë, por shpreh dëshirën dhe nevojën për rritjen dhe përmirësimin e tij në të ardhmen, në kuadër edhe të zbatimit të rekomandimeve të adresuara.

Për gjithë sa parashtruam, në mbështetje të pikës 3, të nenit 63, të Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë ku përcaktohet: *“Avokati i Popullit ka të drejtë të bëjë rekomandime dhe të propozojë masa kur konstaton shkelje të të drejtave dhe të lirive nga administrata publike”*, si dhe në ligjin nr.8454, datë 04.02.1999 *“Për Avokatin e Popullit”*, të ndryshuar, neni 21/b në të cilin parashikohet: *“Avokati i Popullit paraqet rekomandime për marrje masash për vënien në vend të së drejtës së shkelur tek organi administrativ që ka shkaktuar shkeljen”*:

REKOMANDOJMË:

Marrjen e masave të nevojshme nga Ministria e Financave dhe Ekonomisë për realizimin efektiv, brenda afateve të arsyeshme, të së drejtës për marrjen e kësteve të dëmshpërblimit për shtresën e ish të dënuarve/përndjekurve politikë, duke vënë në vend të drejtat e shkelura dhe përmirësimin e cilësisë së jetesës së kësaj kategorie.

Në përputhje me nenin 22, të ligjit nr.8454 datë 04.02.1999 *“Për Avokatin e Popullit”*, të ndryshuar lutemi na vini në dijeni për qëndrimin tuaj, ndaj këtij rekomandimi.

Duke besuar në mirëkuptimin dhe bashkëpunimin tuaj,

AVOKATI I POPULLIT

Erinda BALLANCA